

SADRŽAJ

Predgovor nemačkom izdanju	7
Predgovor	8
UVOD	
Autor Tao Te Dinga.....	10
Tekst	12
Istorijski kontekst.....	14
Sadržaj.....	21
TAO TE ĐING	
I Deo: TAO	35
II Deo: TE	69
KOMENTARI: UČENJE LAO CEA	
1 TAO	105
2 Pojavni svet	111
3 O postignuću TAO-a	116
4 Svetovna mudrost.....	120
5 Država i društvo	127
6 Taoizam posle Lao Cea.....	133
BIBLIOGRAFIJA	153

UVOD

AUTOR TAO TE ĐINGA

U okviru istorijskih datosti, naše znanje o sastavljaču ove kolekcije aforizama veoma je oskudno - zapravo, toliko oskudno da je ne mali broj kineskih učenjaka, u nemogućnosti da se domogne bilo kakvih podataka o njemu, morao u svom radu da ga uzdigne u sferu mita. Lao Ce, prirode kakve je bio, verovatno se ne bi usprotivio ovom postupku. On nikada nije pridavao značaj slavi i znao je dobro da se skriva od očiju javnosti, kako za vreme života tako i nakon smrti. Kineski istoričar Si Ma Đian (*Si Ma Qian*) (163-85 p.n.e.) o njemu se izrazio na sledeći način: „Izborio se za svoju nevidljivost i bezimenost“. Za osnovne podatke koje posedujemo u autorovom životu dugujemo Si Ma Đianu, a s njima ćemo, hteli-ne hteli, morati da se zadovoljimo.

Ime Lao Ce, pod kojim je poznat u Evropi, zapravo nije lično ime nego epitet koji se najtačnije prevodi kao "Starac"¹. Njegovo prezime glasilo je Li, što je veoma rasprostranjeno prezime u Kini. U mladosti zvali su ga "Er" (uvo); kao učenjak bio je poznat pod imenom "Po Jang" ("grof Sunce" ili "Sunce"), a nakon smrti nadenuše mu ime Tan ili Lao Tan (u bukvalnom prevodu "staro dugo uvo" što znači "Stari Učitelj"). Čini se da je došao iz predela koja se danas zove provincija Henan, i koja predstavlja najjužniju od takozvanih severnih provincija. Najverovatnije je bio nekih pedesetak godina stariji od Konfucija, što bi značilo da je umro negde krajem VII veka p.n.e.

Radio je kao arhivar na dvoru, koji se u to doba nalazio u Luo-Jangu (*Luo-Yang*), u današnjoj provinciji Henan. Pripoveda se da je nekako u to doba, pomenutom dvoru naišao u posetu Konfucije, i upoznao se s njim. Mnogo toga je rečeno o susretu ova dva giganta kineske misli.

Njihov susret je pomenut ne samo u Si Ma Đianovom istorijskom delu, već se o njemu neposredno i posredno govori u knjizi *Li Đi* koja pripada konfucijanskoj filozofskoj školi, i u poznijem delu *Konfucijeve školske pripovetke*, Đia Ju (*Jia Yu*), kao i u relativno ranoj taostičkoj literaturi. U svakom slučaju, njihov susret se do početka vladavine dinastije Han (II vek p.n.e.) toliko urezao u svest naroda, da je njihov sastanak ovekovečen na čuvenim nadgrobnim spomenicima u zapadnom Čao-tongu (*Chaodong*) u blizini Đia Ksianga (*Jia Xiang*); ovde je Konfucije prikazan kako Lao Ceu poklanja fazana u znak poštovanja. Postoji mnoštvo zapisa o razgovoru koji se tom prilikom vodio. Svi se slažu u jednom, da je Lao Ce u manje-više omalovažavajućem tonu govorio o Konfucijevim cenjenim uzorima, herojima iz davnina, i da je pokušao da ga ubedi u ispraznost njegovih kulturnih nastojanja. Konfucije je, s druge strane, pred svojim učenicima iskazao poštovanje za mudračevu nedokučivu misaonu dubinu, poredeći ga sa zmajem koji na oblacima jezdi nebom. Tema njihovog razgovora može se donekle rekonstruisati na osnovu poglavlja *Tao Te Đinga*, i iz priča o Konfucijevim susretima sa „skrivenim mudracima“ u Konfucijevim *Analektima*, knjiga XVIII. Očigledno se ne može ništa pouzdano saznati o pravom sadržaju njihovog razgovora. Da li njihov razgovor zalazi u područje legende, kako to smatra Šavan (*Chavannes*) u svom prevodu Si Ma Điana (*Les Memoires historiques de Se Ma Tsien, vol V, Paris, 1905, pp-300ff*) - ili ne - nije lako odlučiti. Razlog više za razmišljanje predstavlja činjenica da razgovor nije neposredno pomenut u *Analektima*, mada se pominje nekolicina sličnih susreta.²

Smatra se daje Lao Ce napustio dvor u trenutku kada su se političke okolnosti toliko pogoršale, da više nije bilo nikakve nade za ponovno uspostavljanje reda. Prema kasnijim legendama, on je, jašući crnog vola, stigao do same granice provincije, do planinskog prevoja Ksien Gu. Čuvar granice, Vin Ksi (*Vin Xi*), zatražio je od njega da ostavi za sobom neki pisani trag; tako je, na njegov zahtev, Lao Ce sastavio i uručio mu *Tao Te Đing* od pet hiljada ideograma. Zatim se uputio ka zapadu, ali se ne zna tačno gde. Razumljivo da je mašta stvarala dalje legende na osnovu ove priče, prema kojima je Lao Ce otišao u Indiju i susreo se sa Budom. U kasnijim raspravama koje su se vodile između budista i taoista, svaka strana je tvrdila da je osnivač jedne religije učio od osnivača druge. U stvarnosti, međutim, planina Ksien Gu doista se nalazi u zapadnom delu nekadašnje države Džou, ali je to u srcu Kine. Svaki lični kontakt između Lao Cea i Bude je potpuno isključen: dakle, sva kasnija predanja su samo nagađanja, i ne uklapaju se u istorijsku sliku.

Ali, ni tu nije kraj nizanju legendi. Upravo iz razloga što je život "Starca" pružao tako malo podataka za proučavanje, legende su nastavile da se nesputano šire. Njegova ličnost poprimila je gigantske razmere, i najposle izrasla u kosmičku figuru za koju se govorilo da se pojavljuje na zemlji na različitim mestima i u različitim vremenima. U ovom kontekstu nećemo se baviti smešnim igrarijama sa imenom Lao Ce (koje se takođe može prevesti kao "staro dete").

Iz toga jasno sledi da ne možemo naučiti mnogo o Lao Ceovom

radu na osnovu fragmentarnih i neproverljivih činjenica o njegovom životnom putu. Za mistika, životna Istorija - kao i sve ostale istorijske činjenice - raspršuju se poput nematerijalnih utvara. No ipak: jedna originalna i jedinstvena ličnost progovara iz aforizama *Tao Te Dinga*. Prema našem mišljenju to je najbolji dokaz o njihovoj drevnosti. Ali, kada su u pitanju takve stvari, čovek jedino može da se osloni na intuiciju; o njima ne vredi raspravljati. Na kraju, ovo pitanje nije od presudne važnosti. U svakom slučaju: *Tao Te Ding* postoji, bez obzira na to ko ga je napisao.

ISTORIJSKI KONTEKST

Kineska antička misao najviše se bavi Konfucijem i Lao Ceom. Da bismo u potpunosti mogli da shvatimo njihovo delo i uticaj, moramo se osvrnuti i na istorijske prilike u kojima su živeli. Kada je reč o Konfuciju, ovo ne predstavlja nikakvu teškoću. On je radio i živeo u teškim okolnostima, i u takvim okvirima njegov rad postaje posve jasan. U *Analektima*, na primer, on se često osvrće na istorijske ličnosti svog i ranijih vremena i sudi o njima. Kada ne bismo uzeli u obzir njegov odnos prema njima, Konfucije bi nam bio nerazumljiv. Upravo zato je on, do dana-današnjeg, ostao stran evropskoj misli sa njenom posve drugačijom istorijom; s druge strane, to objašnjava zbog čega je njegov uticaj na kinesku misao bio toliko moćan čitavih dve hiljade godina.

U Lao Ceovom slučaju, stvari izgledaju sasvim drugačije. U njegovom malom delu nije pomenuto nijedno istorijsko ime. On ne želi da vrši uticaj na prolazna dešavanja. Prema tome, sa istorijske tačke gledišta, on se gubi u ogromnom prostranstvu gde ga je nemoguće pratiti. Upravo iz tog razloga njegov uticaj se snažno širio Evropom, uprkos velikoj vremenskoj i prostornoj razdaljini koja ga deli od nas.

Japanac Dazai Šuntai (*Dazai Shuntai*) u svom komentaru daje izvrstan opis principa kojih su se ove dve ličnosti pridržavale. On počinje s kratkim pregledom tadašnjih istorijskih okolnosti. Prema njegovoj oceni, Konfucije je gledao na ljude kao na decu koja su se previše približila vatri ili vodi i koja moraju biti po svaku cenu spašena. On je uviđao koliko je to težak zadatak, ali ga to nije razrešavalo osećaja dužnosti da ih ipak spašava. Pokušavao je na sve načine, primenjujući učenja drevnih mudraca, uveren da ona predstavljaju univerzalni lek. Tako je bez predaha proveo veći deo svog života u traganju, pokušavajući da pronade nekog princa koji će biti spreman da primeni ova učenja. Svoje očajničke pokušaje nije činio zbog površne želje za uplitanjem u tuđe živote, niti zbog svoje taštine, nego zbog nesavladivog osećaja dužnosti da mora da pomogne kad su mu već bili poznati načini kako se to postiže. I na kraju, kada se pokazalo da njegovi naponi nisu urodili plodom jer su se prilike pogoršale do krajnjih granica, i nikakve okolnosti mu više nisu išle na ruku, on se povukao. No čak ni tada nije zaboravio na svoju dužnost. Kroz svoje literarno delo preneo je svoje znanje na svoje učenike, kako bi za potomstvo sačuvao makar osnovne crte starih, dobrih društvenih običaja i poretka, a svoja učenja je sačuvao, poput semenki, za moguća bolja buduća vremena, kada će poslužiti kao pokazatelji ispravnog života.

Lao Ce je, međutim, uvideo da je bolest od koje njegova zemlja pati toliko beznadežna da je nijedna, pa ni ona najbolja medicina, ne može izlečiti. Jer, telo nacije se nalazilo u žalosnom stanju koje nije ličilo ni na život ni na smrt. Političke prilike ni ranije nisu bile ništa bolje, ali se tada svo zlo makar projektovalo u samo jednog tiranina. U tom slučaju narod bi se okupio, pun gneva i želje za osvetom, oko nekog reformatora plemenitog kova, i tako zamenio stari poredak za novi i bolji. Ali, stvari su stajale drugačije na izmaku dinastije Džou. To doba nije bilo obeleženo ni prevelikim razvratom, ni prevelikom vrlinom. Narod je stenjavao pod jarmom vlasti, ali mu je nedostajalo snage za energičnu akciju i preuzimanje situacije u svoje ruke. Na mane vladajućih se više nije obraćala pažnja, ali se više nisu slavila ni njihova dostignuća. Unutrašnja pritivnost i laž behu se duboko ukorenili nagrizajući sve odnose i, mada su se ljubav prema bližnjem, pravda i moral i dalje javno propovedali kao najviši ideali, u stvarnosti su pohlepa i lakomost zatrovali sve. Pod takvim uslovima, svaki pokušaj da se stvari isprave, neminovno je izazivao još veći nered. Takvo oboljenje se nije moglo sprečiti spoljašnjim sredstvima.

Bilo je bolje ostaviti bolesno telo da se odmara i konačno ozdravi uz pomoć lekovite moći Prirode. Ovo je smisao zaveštavanja koje je Lao Ce ostavio za sobom u 5000 ideograma *Tao Te Dinga* kada je napustio svet.

Ova tumačenja Dazai Šuntaija u dovoljnoj meri osvetljavaju razloge Lao Ceove zasićenosti svetom i postojećim okolnostima, i zbog čega u njegovoj nevelikoj knjizi nisu zastupljeni istorijski događaji. Drugačijim ritmom i sa drugačijim naglascima, Ruso je propovedao istovetnu istinu kroz svoj "povratak Prirodi" sredinom osamnaestog veka.

Međutim, bilo bi pogrešno u potpunosti izdvojiti Lao Cea iz konteksta kineskog duhovnog života, jer je on u njega uključen na hiljade načina. Doduše, mada istorija ne spada u domen njegovog rada, on je posedovao solidno znanje o kineskoj prošlosti: posao koji je obavljao u carskim arhivama pružao mu je obilje mogućnosti da se sa njom upozna. U njegovom učenju oseća se bliskost sa mudrim izrekama iz starine, prema kojima nije pokazivao nikakvu rezervisanost. Otuda se on uvek na njih vraća; nekad u vidu direktnih citata, a nekad, i to češće, govori o njima na posredan način.

Činjenica da Lao Ce pripisuje šesto poglavlje *Tao Te Dinga* "Žutom Caru", mitskom vlaru iz nezapamćenih vremena, je samo po sebi indicija da su mnoge zamisli zapisane u *Tao Te Dingu* tragovi drevnog predanja. Slično tome, prema svetom Julijanu, Tu Tao Đijan (*Du Dao Jian*) idući tragom strofa koje počinju sa "Tako i Uzvišeni Čovek", stiže do knjige (San) Fen (Vu) Dijan, koja se izgleda može pripisati istoimenom caru. Bilo bi teško, ako ne i nemoguće, doći do izvora svih pojedinih pasusa. To i ne bi bilo od nekog stvarnog značaja, obzirom da je delo prožeto tako jedinstvenim duhom, da se ono stvarno može smatrati autorskim delom, bez obzira odakle je poteklo i u kom vremenu je nastalo.

Nas zadovoljava činjenica da je Lao Ce deo kontinuiteta tradicije drevne kineske misli, podjednako kao i Konfucije. Za ovo imamo dokaze čak iz spisa koji pripadaju konfucijanskoj školi. Konceptima kao što su TAO, koji sam preveo kao "*Sinn*"

("Smisao", prim. prev.), i TE, koji sam preveo kao "*Leben*" ("Život", prim. prev.), dat je veliki značaj u Konfucijevim delima: razlika je samo u tome što Konfucije na njih gleda nešto drugačije. Opšte je poznata činjenica da se ove dve škole neposredno sukobljavaju i uzajamno kritikuju. Na primer, na samom početku *Tao Te Dinga* pojavljuje se kritika u vezi sa konceptom "Puteva drevnih kraljeva" - gde se Konfucijevi učenici čvrsto pridržavaju uskog istorijskog shvatanja TAO-a. Patus u Konfucijevim *Analektima* koji se bavi Lao Ceovim shvatanjem TE-a već je bio pomenut. Po pitanju nekih stvari se dve škole u potpunosti slažu - na primer, u pogledu visoke vrednosti "nedelanja" kao jednog od principa vladanja.

¹Pokušaj da se Lao Ce prevede kao „stari filozof“ i na taj način predstavi kao kolektivno ime za mnoge mudrace iz starine (H. Gipperich) je lingvistički nemoguć. „Lao“ znači *senex* a ne *vetus*. Kineski ekvivalent za *vetus* je *gu ren*.

²Ili je u *Analektima*, knjiga XVIII, 5, posredi donekle zlonamerna polemika uperena protiv legende o susretu koju je raširila taoistička strana? U tom slučaju bi ovo poglavlje moglo biti posredan dokaz. U svakom slučaju, činjenice su mogle kasnije da se zagube zato što komentari ne ukazuju na Lao Cea kada se govori o „Budali iz Čua“ (Veruje se da je Lao Ce došao iz Čua).